

ANTE GABER:

PRVA JUGOSLOVANSKA UMETNIŠKA RAZSTAVA.

Srbska mladina se je pripravljala, da praznuje stoletnico probujenja svojega naroda. Njeni načrti so bili veliki, skoro nemogoči in neizvršljivi. Stari so bili ti načrti, skoro sto let so sa- njali o njih jugoslovanski rodoljubi. Kakor pesem valov se je enkrat rahlo, potem pa zopet mogočno glasila pesem o združenju bratov po pokrajinah od Triglava do Carigrada... Česar niso mogli izvesti največji duhovi in voditelji narodov, tega se je polotila navdušena mladina, zdrava, čila in — delavna.

Ni truda ni napora niti posmehovanja se ni bala srbska velikošolska mladina: roko je podala svojim že skoro pozabljenim in odtujenim bratom in — ideali so postali dejstvo...

Na praznik srbskega probujenja so bratje praznovali veličastno vstajenje jugoslovansko. Ob stoletnici prvega srbskega vstanka so združena jugoslovanska mladina, književniki in vpodablajoči umetniki v srbski stolici manifestirali pred celim svetom, da jugoslovanska plemena želé biti smatrana za kulturno celino in da imajo voljo in silo za skupno delo. Da je neka kulturna edinost mogoča, so sijajno dokazali s prvo jugoslovansko umetniško razstavo v Belgradu. Da bodo pa delali za to idejo in jo branili, so jugoslovanski umetniki pokazali z enodušno izjavo, da se ne udeležé nameravane razstave v Sarajevu. Ta izjava neomajane solidarnosti je prvi veliki uspeh združenja, uspeh, ki je večjega pomena kot razstava sama.

Letos po veliki noči je objavil v beograjski „Štampi“ dr. Miloje M. Vasić svoj nasvet, naj mladina proslavi vstane tako, da pokažejo Srbi svetu cvet svoje kulture — svojo umetnost, a ne samo svoje, nego vso jugoslovansko. Pri velikošolski mladini je našel predlog navdušen odziv, na drugi strani pa velike zapreke. Po dolgotrajnih zmešnjavah so odšli odposlanci s pozivi umetnikom v Zagreb, Sofijo in Ljubljano. Povsod so poslanci našli umetnike doma, le na Slovenskem niso mogli oddati vabil. Na Dunaj so jih morali poslati mladini, ki se je posvetila umetnosti in se združila v „Vesni“. To edino slovensko umetniško društvo je takrat imelo že vse pripravljeno za svojo razstavo, ki naj bi se otvorila letošnjega septembra v Ljubljani, torej ravno tisti čas, katerega so Srbi določili za jugoslovansko razstavo. „Vesnaši“ so kar odložili svojo razstavo in razstavili vse svoje moči, da se omogoči jugoslovanska izložba. Razposlali so slovenskim umetnikom vabila, iz katerih je bilo razvidno, da se od razstavljavcev ne zahtevajo nikake gmotne žrtve, nego da se lahko nadejajo ne le velikega moralnega, temuč tudi materialnega uspeha, da bo vsak narod imel svoj oddelek ter razstavljenja dela tudi sam uredil, da bo torej imel vse ugodnosti, ki so mogoče pri razstavljanju. Da bo materialni uspeh dostojen, za to naj jim jamči loterija, za katero bodo vsi dobitki kupljeni na razstavi. Kakor so se na Srbskem javljali pomisleki, da mladina ni v stanu prirediti take razstave, tako so tudi pri nas iz istega vzroka prihajali na vabila zelo redki in po večini neugodni odzivi. Le taktnemu in tolerantnemu posto-

panju „Vesne“ in pomoči ter previdnosti nekaterih umetnikov gre hvala, da se slovenska razstava ni razbila. Ko so se pričele počitnice ter so se „Vesnaši“ vrnili v domovino, je sklical odbor „Vesne“ več sestankov slovenskih umetnikov, na katerih se je slednjič po dolgotrajnih debatah sklenilo, da bodo Slovenci razstavili v treh oddelkih, in sicer umetniško združenje „Sava“, dijaško umetniško društvo „Vesna“, kot tretja skupina pa oni umetniki, ki niso člani prvih dveh skupin. Določilo se je, da bo vsaka skupina imela svoj presojevalni odsek, da bo razstavila v prostoru, ki bo ločen od druge skupine, da bo vsak oddelek uredil iz dotične skupine voljeni arangeur ter da bo vse Slovence skupaj zastopal v osrednjem presojevalnem odseku v Belgradu gospod slikar Rihard Jakopič . . . Preden preidem k poročilu o razstavi sami, moram izreči občudovanje nad vstrajno delavnostjo nekaterih članov „Vesne“, ki so za razstavo žrtvovali cele počitnice, zadnjih štirinajst dni pa delali od zore do pozne noči radi priprav v „Mestnem domu“, kjer so se dela zbirala in sortirala, ter radi številnih sej, ter tako omogočili, da se je početkom septembra odposlalo častno število nad 150 izbranih slovenskih umetnin na jugoslovansko razstavo v Belgrad, katero je na najsvečanejši način ob prisotnosti jugoslovanske mladine, književnikov, vpodabljalajočih umetnikov in množice uglednih gostov otvoril dne 21.ega septembra dopoldne sam kralj srbski Peter I.

Razstava je nameščena v drugem nadstropju „Velike škole“. Šolske sobe so premajhne in pretemne za ta namen; posebno dela „Sava“, ki potrebujejo mnogo svetlobe, precej izgube. Vidi se, da so se potrudili vsi reditelji, da razvrste veliko število umetnin na dobra mesta; zato so nekatere sobe tudi kljub slabi razsvetljavi in natlačenosti vzorno vrejene.

Nad 450 del jugoslovanskih umetnikov je zbranih, a — odkritosrčno moram priznati — nič nisem našel v teh delih skupnega, kar bi pričalo, kako blizu so si sorodni jugoslovanski narodi. Mogoče se bo

skupno obeležje pokazalo po opetovanih skupnih razstavah, ko se bodo umetniki in tudi narodi med seboj spoznali ter zblížali in skupno čutili ter delovali. Prava „jugoslovanska šola“ se bi pa ustvarila šele tedaj, če bi se ustanovila jugoslovanska umetniška akademija, na kateri bi poučevali umetniki teh štirih narodnosti. Nadarjeni učenci bi se učili od svojih profesorjev, opazovali bi se med seboj, in v njih bi se karakteristika štirih plemen zlila v eno, potencirala bi se ona, danes še nevidljiva skupnost, in ne da bi mladi talenti izgubili svojo individualnost, bi iz njih izklila jugoslovanska umetnost. Skupni pečat vtisnejo umetnosti veliki talenti in skupna kultura — zgodovina.

Danes tega še ni: na razstavi v Belgradu so izložena dela še vedno štirih narodov, od katerih ima vsak svoje jasno izraženo obeležje.

Srbska umetnost je historična, zakaj Srbi živé še vedno v svoji junaški dobi. Slovenska umetnost hodi po „osamljenih stezah“ „brez prijateljev, drugov“, ona je izraz umetnikov, ki nimajo prijateljev in podpore v drugih stanovih, samo pestro svojo domovino imajo, katero obožavajo in poveljujejo. Umetnost Hrvatov je posvečena morju, večerni Savi in razbeljenemu Krasu, svojemu seljaku in krasoticam, a nikdar ne v taki obliki, da bi žalila umetniški okus svojih prijateljev v parfimiranih salonih. Bolgarski umetniki so pa del naroda, katerega žive rože in polja; rodili so se iz naroda, ki se je začel dvigati po zaslugah nekaterih mož do blagostanja in kulture. Njih umetnost slika kmeta na polju, poezijo rožne trgatve, ona se veseli pisanega in zdravega naroda ter zažiga kadilo dvoru, zaslužnim možem in svojim podpornikom. Nadejal sem se bizantskega vpliva pri Bolgarih, a zastonj. Moderna, ki si je osvojila Slovence in Hrvate ter zmaga na Srbskem, je pri njih še skoro neznana, dasi so se učili in še študirajo v Parizu in v Monakovem in dasi je umetniško društveno življenje zelo živahno. Imajo namreč umetniško društvo „Družestvo

na hudožnicite“, iz katerega se je ločilo pred kratkim „Savremeno iskustvo“, ki broji med svojimi člani tudi pesnike in pisatelje. Razlike v smereh med temi društvi najbrže ni, ker v enem kot v drugem prevladuje stara šola in diletantizem. Kakor pri nas, morajo biti tudi tam doli kaj žalostne razmere, ker so razen države kaj redki privatni naročniki, in si kljub velikemu številu organiziranih umetnikov ne morejo ustanoviti ilustriranega lista, ki bi dosegal vsaj navaden družinski list. Na razstavo so poslali samo 90 stvari — razen treh številk samo slikarska dela —, ker so druge ter skoro gotovo boljše reči izložili na svetovni razstavi v St. Louisu.

Da radi tega ni v Belgradu najboljših bolgarskih stvari, se vidi posebno pri delih A. Vješina, iz nemških in slovanskih družinskih listov gotovo vsakemu dobro znana slikarja konj. Ob najrazličnejših prilikah je že naslikal konje, a njegovi konji so človeku le prepotrebno orodje, od katerega se ne more ločiti, ne tako kakor so

Segantiniju ovce in krave del planinskega prebivalstva, ki se bori za svoj obstanek visoko v gorah. Vješina veseli konj kot lepa žival v diru čez snežno plan, spenjajoč se po balkanskih stezah in razgetajoč in poskakujoč v stobarvni množici naroda na konjskem sejmu.

Pri Segantiniju živita človek in žival enako življenje vsak sam zase, pri Vješinu sta pa konj in človek prijatelja, ki se največkrat zabavata ali pa hodita po romantičnih potih ciganskega in razbojniškega življenja. Na jugoslovanski umetniški razstavi je izložil skupino jezdecev, ki na „povratku s sejma“ potujejo v silnem mrazu čez zasneženo planoto proti v ozadju se dvigajočemu pogorju. Na drugi sliki se umikajo „razbojniki“ v ranem jutru ob prepadih Balkana v varna skrivališča. Mraz na prvem delu in konji so slikani sicer v stari tehniki, načinu in barvah, a so pri teh slabih pripomočkih precej dobro pogojeni; glavna Vješinova zasluga je pa korektno risanje.

(Konec.)

Vojanov — Rudolf Maister. **Poezije.** V Ljubljani. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1904. Cena vez. 3 K, broš. 2 K. Str. 130. — Če bo kulturni zgodovinar listal duševne proizvode sedanje dobe, se mu bo čudno zdelo, da o verskih stvareh največ pišejo ljudje, ki so pravzaprav brez vsake vere. Ker je neka stranka zapisala na svoj politični prapor boj proti katoliški cerkvi, ker preplavlja vsenemško gibanje „Proč od Rima“ vse časopise s svojimi tendencioznimi, napadov na katoliško cerkev polnimi pamfleti, stoji tudi velik del slovenske inteligence tako pod vplivom umazane dnevne literature, da mu je vse mišljenje z njo ostrupljeno. To se kaže tudi v leposlovju.

Naši leposlovci stoje očitno pod vtiskom dnevnega časopisja — in zato je tudi njihova literarna domišljija napolnjena predstav in fraz, ki jih vsak dan beró.

Tak pesnik je Vojanov. Večina njegovih pesmi se dotika verskih snovi. A kako? Banalno, brez takta, brez vsakega rahločutja. Moderni pesniki slovenski zlorablajo besedo „bog“, da je že kar ostudno. Vojanovu je „bog“ vsaka ženska, ki mu ugaja (pr. str. 12., 32.), in njegova nebesa so tudi temu primerna —: cel kup ženskih (str. 32.). Nerodno in sirovo vmešavanje verskih predmetov v erotično pesem dela to zbirko najbolj neokusno. On peva n. prim. o pepeljenju, meša sveto olje s pe-

ANTE GABER:

PRVA JUGOSLOVANSKA UMETNIŠKA RAZSTAVA.

akor Vješin je češkega rodu tudi ravnatelj umetniške šole v Sofiji slikar Ivan Mrkvička, ki je razstavil portrete in genre. Pri večini svojih del se drži še stare šole in tehnike, pri novejših se pa že vidi blagodejni vpliv moderne. Ta vpliv je najbolj jasen na njegovem najboljšem delu, ki predstavlja g. St. Zaimova, ko si s prižgano smodko v roki odpočiva na naslonjaču od dela. Barve so na tej sliki sveže in poteze čopiča so širše ter odločnejše kot na drugih delih. Moderni poizkus je tudi „Solnce ob zapadu“, kjer poizkuša v višnjevih barvah izraziti nastrojenje sentimentalnega večera. Napraviti je hotel za portret gdč. S. moderen okvir, ki je pa samo ponesrečena kopija slikanih in plastičnih okvirjev nemškega umetnika Ludvika pl. Hofmanna. Lepa in precej dobro izražena je ideja slikane tragedije „Iz polpreteklega časa“. Sredi viharne noči je stopil v siromašno kočo borilca za bolgarsko svobodo gospodarjev prijatelj. Mirno kot usodni angel stoji pri vratih s krvavo gospodarjevo glavo v rokah. Junaška žena gleda brez solz to predrago ji glavo očeta dojenčka, katerega pritiska na prsa, in ostale dece, ki ničesar sluteča sanja na tleh ob njenih nogah. Tej žalostni pripovedki je slikar postavil nasproti veselo „Šobsko svadbo“ in „Trgatev rož“, ki sta pa zanimivi samo za proučevalca bolgarske narodne noše in šeg. Umetniška vrednost njuna je pa malenkostna kot pri ostalih Mrkvičkovih delih. Pravi slikar takih prizorov in bolgarskega življenja je Ivan Angelov, ki ima razstavljenih dvanajst stvari in je naj-

(KONEC.)

bolj karakteristični umetnik za ta oddelek na razstavi. Skratka, kar je v izložbi v resnici bolgarskega, je njegovo, in marsikdo bi rekel, da je Angelov bolgarski Millet, ker vedno slika kmeta na polju. Monumentalna silhueta starca, ki se na nepreglednem polju z molitvijo „Bog je dal, Bog je vzel . . .“ po viharju tolaži nad uničeno letino, resnično spominja na „Angelus“; ravnotako je seljak, ki s povešeno glavo moli v večerni zarji na grobeh, in pa v meglo žita in plev zaviti „vejač“ podoben nedosegljivim umotvorom največjega pesnika dela med slikarji. Drugače pa Angelov ne slika veličanstva utrudljivega dela, nego samo njegovo lepo in zabavno stran, kot razposajene „Perice“ ter vesele „Ženjice“, smejoča se dekleta „Ob rožni trgatvi“, poljedelca, ki je „Ob odmoru“ zakuril ogenj kraj njive, in kmete, ki se zabavajo ob ciganskem taboru. Imenitno zna slikati Angelov neizmerno planjavo, kjer se pšenično polje v daljavi dotika monotonnega sivkastega neba, a njegove živopisane figure, ki imajo skoro vse prekratke noge, preveč kontrastirajo z medlorumenim ali modrosivkastim tonom pokrajine, na kateri je samo kaka osamljena proga na obzorju v resnici razsvetljena od solnca. Kljub temu so ga pa prikupljivi motivi in spretna tehnika napravili pri širšem občinstvu za zelo priljubljenega umetnika na Bolgarskem in po razstavi tudi v Belgradu. Manj popularen je mladi Nikola Mihajlov, ker je modernejši; seveda pa mora biti radi naročnikov, katere je slikal, zelo krotek modernist. „Samodivski rob“ ga izdaja za Stuckovega učenca, ki ima talent, pa si radi občinstva ne upa razviti svojih moči. Zato je tudi težko pisati o tem sanjavcu in nežnem

umetniku apartnih barv, ker ni jasno, kaj je ustvaril iz prepričanja in znanja, in kam ga je zavelo občinstvo. Da bi pa v XX. stoletju slikal še kak umetnik take portrete, ki obračajo oči za gledavcem, ne morem verjeti. Ti ljudje, katere je Mihajlov tako naslikal, so pač popolni barbari v umetnosti. Vsi imajo nabrane gube svojega porcelanastega obraza, kot bi patetično deklamirali: „Glejte, mi se pustimo slikati!“ Prelepa mlada gospa umetnikova pa ni takih misli. Tako fino in z ljubeznijo jo je upodobil soprog v pozi klasične Madonne, v najmodernejšem, svetlem koprenastem kostumu in s širokim lahkim slamnikom na smehlja-joči se glavi ter z golim detetom na kolenih, kot bi jo bil naslikal kak Anglež XVIII. stoletja... Autor najboljše bolgarske slike — portret črnolase gospodične v nežnozelenem kostumu — je pa moderna slikarica gđ. A. Hodina. Whistler bi bil to sliko nazval „harmonija modrega in rumenega“. Temnomodra boja blazine v spodnjem desnem oglu se prelije na obleki sedeče dame v zeleno, iz katere se v levem zgornjem oglu polagoma izloči šopek zamolklorumenega cvetja v elegantni prozorni vazi. Vse najdiskretnije nijanse s široko in moškoodločno potezo mešanih barv se na platnu zlijó v harmonično celoto, — če bi portretirana gospodična ne imela glave... Čeprav se je gđ. Hodini ta glava malo ponesrečila, vendar lahko brez pomisleka konstatiramo, da ima ta umetnica največ okusa za barve in najbolj veščo tehniko med vsemi bolgarskimi slikarji. Poglejte še ostale bolgarske umetnike! Razun dobrih po francoskem in nemškem načinu — „Bas Pižo“ je Harburgerjeva figura — izdelanih karikatur Aleksandra Božinova in del najbrže mladih umetnikov, ki imajo samo po eno ali dvoje slik, kot A. Mihov („Del Iskre pri Samokovu“), S. Dojčev („Devenjsko jezero“) in Stevan Ivanov („Nokturno“, „Sv. Bogorodica“) so vsa druga dela malovredni proizvodi šablone in diletantizma. Anton Mitov večkrat slika s tako kričečimi barvami, da kar „vid jemlje“, skoro

gotovo kar po fotografijah prirode s sejmov in ceremonielne manevrske scene s kralji, generali ali drugo visoko gospodo. Drugi imajo semintje kako prilično stvar kot je n. pr. Marin Georgijevov cerkveni interieur in Todor Mavrodinova „Krajina pri Banki“, potem pa zopet kako tako stvar, da so še diletantska dela preslaba; navadno je vse čez in čez grozno vpijoče zeleno... Kakor sem že omenil, je na tej razstavi izložil samo M. Vasiljev dvoje srednjih akademskih kipov in H. Tačev precej dober „Cilinder za adresu“. Slednji se peča z umetnim obrtom ter riše čedne načrte za platnice, za slikana okna, za žlice, zrcala in znamenja „ex libris“. Lepa je ideja lipove vejice, kjer so na posameznih listih grbi vseh slovanskih dežel. Kakor Tačev s svojimi skromnimi poizkusi je za moderni umetni obrt v Bolgariji zaslužen tudi K. Vočev, ki je poslal načrt za preprogo v bolgarskem narodnem slogu, za moderno graditeljstvo pa edini arhitekt na izložbi K. Maričkov s projektom za gimnazijsko poslopje po vzoru dunajskega profesorja Otona Wagnerja.

Vsa druga kot bolgarska umetnost, ki se je rodila v rožnem polju in sedaj cveté v cvetličnjakih dvornega mojstra ceremonij, je umetnost, ki se je razvila v težkih dnevih osvobojenja in velikih nad v pokrajinah od plemenitega mesta sv. Vlaha preko „sirotice Herceg-Bosne“ do svobodne stolice Belgrada. To je srbska umetnost, ki je izklila iz junaških src, polnih sentimentalne poezije in melanholije, in se razvila v mogočen spev slavne prošlosti. To umetnost lahko razume in vživa ter ljubi vsak preprosti srbski seljak, ker je logičen izraz narodove duše... Del srbskega naroda še vedno ni svoboden, drugi je pa pred kratkim otrese turški jarem. Boji so ponehali, a vsako mesto, vsaka soteska jih še spominja na nje. Poglejte narodni, obiščite vojni muzej! Tu je boben vladike-junaka, meč hajduka Veljka, tam orožje osvoboditelja Črnega Jurija... To poživlja spomine in budi narodno svest, in občinstvo zahteva, da jim umetniki vpodobijo,

kar so nekateri še sami doživeli. Vsak Srb pozna natančno narodno zgodovino, saj je skoro vsa narodna in umetna poezija zgodovinske vsebine. Njih slikarstvo in kiparstvo je del narodne poezije, narodove zgodovine, katero zna vsakdo na Srbskem v verzih na pamet. Narodna pesem — historični epos — jih je jačala in navduševala, da so mogli obnoviti državo. Razvilo se je blagostanje in začela je cveteti umetnost. Ustanovili so šole in potreba je učiteljev risanja. Komaj se mladi ljudje v tujini izšolajo in se vrnejo v domovino, že dobé dobre službe, da jim ni več treba iskati vsakdanjega kruha. To srbski umetnosti najbolj škoduje. Mlad umetnik, ki se je v tujini boril za obstanek in se mučil, da se izpopolni, prinese domov par dovršenih slik in dobrih skic, recimo načrte za cerkvene podobe, „ikone“, doma ima pa toliko naročil, da se ne more dosti pripraviti za kako novo delo ter kar izpreminja stare stvari, dela po vedno istih skicah svetnike z drugimi imeni ter sčasom prestane biti umetnik. Iz nadebudnih umetnikov tako pogosto postanejo šablonski „ikonopisci“ in profesorji risanja, ki jim ni nič več do napredka in izpopolnitve, temuč še ono pozabijo, kar so znali, ali pa kopirajo lastna dela. Seveda niso vsi taki. Rista Vukanović je kljub temu, da

je profesor, še vedno dober slikar in je s svojo soprogo Beto ustanovil celo slikarsko šolo, kjer se goji prava umetnost, kakor dokazujejo dela njunih učenk in učencev. Sicer pa tudi njega ovira šola toliko pri delu, da za razstavo ni mogel izgotoviti ničesar novega. Zato je razstavil samo dve risbi v barvah in dve velikanski sliki starejšega datuma „Dahije“ in „žrtve Dahijske“, kjer je z velikim znanjem rešil težko nalogo umetne in od raznih strani prihajajoče luči. V atelieru ima osnutke za triptihon „Molitev“, ki je tudi priča, da gre za istimi cilji po poti moderne tehnike, kot je hodil holandski slikar Godfried Schalcken že v sedemnajstem stoletju, kot je hodil Segantini takrat, ko je slikal prizore iz hlevov, in hodi mnogo modernih, posebno francoskih umetnikov (Gaston la Tuche i. dr.) Med Jugoslovani je pa Rista Vukanović posvetil edini izključno temu problemu svoje moči. Na drzno zamišljeni sliki „Žrtve Dahijske“ množica problemov v kompoziciji in najkompliciranjši svetlobi škoduje koloritu. V desnem oglu te slike leži kolikor je mogoče skrajšani jetnik, ki je ena izmed najboljše risanih in virtuožno slikanih figur na razstavi... Na Risto očitvidno vpliva njegova soproga gospa Beta, ki je pravi tipus moderne umetnice.

UTRDBA „ZLATA GORA“ PRI PORT ARTURJU.

ANTE GABER:

S PRVE JUGOSLOVANSKE UMETNIŠKE RAZSTAVE V BELGRADU.

glejmo si dalje srbske umetnike na razstavi!

Beta Vukanović je vsestranska umetnica; ona slika, radira in se bavi tudi z umetno obrtjo, v prvi vrsti z rezanjem v usnje.

Razstavila je samo štiri slike, kot bi hotela pokazati, da je kos vsaki razsvetljavi. „V polju“ prepeka poletno solnce, da vse vibrira žarečih barv; mirne in božajoče so barve v hladni senci „Vrta“ in s hlapovi je nasičen zrak v topli sobi „Po zimi...“ Da pa njena tehnika ni prav nič ženska, priča že samo to, da je skoro vsakdo, kdor ni pogledal v katalog, imel portret njenega soproga za njegovo delo. Ženska je samo njena marljivost, ko reže v usnje okusne umetno-obrtne predmete, in to, da slika ter radira skoro same mlade in lepe kmetice in ciganke. Njena radiranja, med katerimi je „Ciganski tabor“ umotvor prve vrste, presegajo na celi razstavi samo dela mladega Josima Danilovca, ki živi na Dunaju. To mesto riše, kako izginja na horizontu v dimu, in radi dima vpodablja zakajene postaje dunajske mestne železnice. Včasih pa sede v to železnico in se pelje s prijatelji, ki tako zamišljeno in trudno zró z njegovih del, vun v Krems ali Dürnstein, a povsod je zanj žalostno in mrzlo. Topel in solnčen dan za njega je bil takrat, ko je slikal „Ljubico“, oblečeno v lahno rožnato in rdečo spomladansko obleko. Ko je bil zopet sam v svojem revnem pobeljenem ateljeju, je umetnik izlil spomin na tisto lepo spomladansko popoldne v ono mehko harmonijo sive rož-

(DALJE.)¹⁾

nate in temnordeče boje ter linij najgracioznejše poze in ustvaril umotvor, ki je najboljši v srbskem oddelku.

Srbi sami pa smatrajo za svojega največjega slikarja svetovnoznane Pajo Jovanovića. Barvane reprodukcije del tega srbskega Matejka ali Brožika iz narodnega življenja so razširjene po vsem slovanskem jugu. Tudi na razstavi ima še en tak izvrstno risan in natančno opazovan genre, dober v barvah in z vso minucioznostjo izdelan „Kabinetstück“. Popolnoma drugačni kot ta v stari maniri slikana podobica z naslovom „Okrog goslarja“, sta pa dekorativni in moderni sliki „Ženitev carja Dušana z Aleksandro, sestro bolgarskega carja“ in velikansko „Kronanje Dušanovo“. Na prvi očitajo kostumi naslovu — laž. To sem moral povedati prej, preden rečem, da je vsebina obeh slik že opisana v naslovih samih. Svetle in nežne barve moderne dunajske šole (Lefler, Klimt, Graf) in sigurno risanje ter lahko-razrešljiva kompozicija napravijo sliki v celoti prijetni, čeprav nista posebna umotvora, kar se tiče dekorativnega momenta. Temu so krivi nerodno porabljeni detajli, ki motijo harmonijo barv, vendar kljub tem pogreškom izpolnjuje to dvoje z velikim znanjem izvršenih del svoj glavni namen — reprezentiranje.

Po Paji Jovanoviću je Dubrovčan Marko Murat posnel moderno tehniko ter semintja tudi barve, na škodo pa prav malo risarskega znanja. Dobra je na cvetočem bregu v solncu stoječa „Konavoka“, kateri morski „veter“ privzdiguje pisana krila, in mnogo karakterja je v portretu gospodične

¹⁾ Primeri lanski letnik „Dom in Sveta“.

A. B. M. Pri prvi sliki se odlikuje posebno dobro slikani zrak, kar je tudi dobrota največjih del Paje Jovanovića. Prijazna pa v barvah sladka je tudi še Muratova sličica „Na terasi“, kjer je ljudem ugajal posebno solnčni zahod. Velikim in težjim nalogam pa Murat ni kos; tako sta „Dafnis in Hloe“ ter dekorativno zasnovana „Pomlad“ razžalitev Ludvika pl. Hoffmannove umetnosti.

Boljši v tem oziru je drugi Dalmatince Paško Vučetić, ki pa ni imel poguma razstaviti svojih impresionističnih stvari, ki presegajo — kakor kaže odločna pokrajinska študija v solncu z moškim za stafažo — dela slikarjev, ki uživajo v Srbiji mnogo večji ugled. V ateljeju mi je kazal študije za monumentalna dela filozofične vsebine, ki bi vzbujale na razstavi res zaslužen pozornost. Slikal je tudi kralja Petra I., ki je v barvah premrzal in suh, kar je ravno čudno, ker je študija mladega gospoda v akvarelu za to tehniko nenavadno sočnata in živa v barvah, tako, da je na prvi pogled marsikdo mislil, da je ta mali umotvor oljnata slika.

Nesrečno je razstavila tudi večša modernistica Nadežda Petrovićeva, ker se je bala publike, ki se vnema za historične skupine marionet, kot je Gjorgje Krstićev „Pad Stalača“. Slika predstavlja boj na mestnem ozidju, ali boj za mesto. Pravzaprav je pa to boj, čegava je roka, glava in čegava je noga, ker je popolnoma nemogoče razločiti, h kateremu trupu spada ta glava ali ona noga; ena glava je celo zbežala v ozadje na dvorišče. Kakršna je risba in perspektiva, tako so tudi rumeno-zelene in rjavo-rdeče barve v prekrasni disharmoniji. Pri tem slikarju se najlepše vidi, kam pride umetnik, kateremu je za hvalo umetniško neizobraženega občinstva. Par izvrstnih glav na način, ki spominja na Rembrandta, in študijo opice, ki bi bil najboljši portret na izložbi, če bi se dajale opice slikati, je napravil v svoji mlajši dobi, zadnje njegove pa ne delajo časti ne njemu, niti odseku, ki je slike sprejel v razstavo.

Isto velja tudi o delih Ane Vlahovićeve, Petra Ranosovića, grozno banalno aka-

demičnega kiparja Petra Ubavkića in še nekaterih umetnikov, katerih imen pa na srečo ni v katalogu.

Zato je pa tembolj veselo, da imajo Srbi umetniški naraščaj, ki vzbuja najlepše nade. Dela učencev Vukanovićeve šole Ljubomira Ivanovića, Natalije Cvetkovićeve ter mladega Aleksandra Sekulića in Jovana Kešanskega, ki študirata v Monakovem, bi bili nevarni konkurenti večini priznanih srbskih slikarjev, če bi bili obesili ta dela na razstavi v občini srbski oddelek. Na srečo „gotovih in priznanih umetnikov“ so bile pa stvari mladine v sobi skupaj z razstavo lesoreznih del državne tiskarne, katera je tudi škodila celi izložbi, a še tu brez števil v katalogu in brez naslovov. Je pač na Srbskem tudi tako kot pri nas, da se merita znanje in talent po semestrih na akademiji...

Pri tej v resnici nadebudni mladini se vidi, da zna ceniti barvo v slikarstvu, in da razume pomen tehnike pri izvrševanju slik. Več teh mladih umetnikov se uči v Monakovem v Ažbetovi šoli, ki si je pošteno pridobila svoj veliki ugled in ki bo morebiti mogočen faktor, da dobi jugoslovanska umetnost skupno obilježje...

Najpopularnejši srbski umetnik je pa kipar Gjorgje Jovanović, ki se precej drži pravil akademične manire s šablonskimi atributi. V reliefu mu dela težkoče večkrat nepotrebna komplicirana kompozicija in perspektiva. Večino spomenikov in kipov po srbskih pokrajinah je izvršil on na veselje občinstva in — kar je pri nas tako redko — tudi na zadovoljnost kritikov. Med njegovimi številnimi portreti, reliefi, medaljoni in spomeniki je najboljša statueta „Črnogorec na straži“, ki je pravi Črnogorec, ki res straži z vsemi čuti iz z vsemi do skrajnega napetimi živci. Na tej statueti se je tudi izognil detajlom, ki bi škodili celokupnemu vtisku plastičnosti in enotni silueti.

Več talenta ima Simeon G. Roksandić, ki ima izredno mnogo čuta za plastičnost forme in za dramatični moment. Svoje znanje in svojo silo je zbral v klasično zasnova-

nem „Robu“, ki je anatomska in s psihološkega stališča popoln umotvor. Slabša je herma „srbskega Homerja, Filipa Višnjića“, ki v pozi in izrazu spominja svetovnoznane Rodinovega Balzaca.

Med umetniki, ki zaslužijo to ime, brez skrbi imenujem diletanta princa Božidarja Karagjorgjevića, ki je razstavil dva zelo plastična medaljona, eno s finim čutom za koloristične efekte slikano pokrajino in množino okusnih in umetno-obrtnih predmetov iz kože in precizno izpeljanih kovinskih žličic in okraskov, za katere so motivi povzeti večinoma s precejšnjim okusom iz rastlinstva.

Da se princ Božidar Karagjorgjević bavi z umetnim obrtom, ni nikakor slučaj, zakaj srbski narod proizvaja na tem polju v filigranu

najkrasnejši nakit, v gnanem bakru, srebru in zlatu nenavadno lepe predmete za cerkveno rabo, kandila, palice in prekrasno domače posodje, v usnju pikantne haremske cipelice in lahke elegantne opankice, v volni, zlatu, fini preji in svili pa pestre čilime, med katerimi so pirotski najbolj na glasu, kot meglica lahke koprene in z rafiniranim okusom in z največjo umetniško nadarjenostjo za linijo in barvo izvezena moška in ženska oblačila. To je narodni obrt, in čeprav je na izložbi slabo zastopan, se vendar vidi, da je to umetnost, samonikla narodna umetnost, ki lahko z uspehom konkurira s proizvodi moderno-obrtnih šol na zapadu in s proslavljenimi izdelki orientalskih narodov...

(DALJE.)

RAJHENBURG.

M. JAMA.

ANTE GABER:

S PRVE JUGOSLOVANSKE UMETNIŠKE RAZSTAVE V BELGRADU.

asilna vlada je zakrivila, da je Hrvatu več za besede kot za resnično delo. Ponosen je na svoje kraljestvo, čeprav ima manj svobode kot mi. Globoko vkoreninjena in po vsem narodu razraščena narodna zavest nima več vstrajne moči: ob priliki vzplapola, narod s solzami v očeh navdušeno zapoje „Lijepa naša...“, pobije nekaj oken, pusti se zapirati in streljati, in vse je zopet pri starem. Dijaki so rebeli in revolucionarci, a čim bliže so državnim službi, tembolj postajajo oprezni in krotki, po izpitu pa mora vsakdo posvetiti vse svoje moči vladajočemu zistemu, če ne, sploh ne dobi državne službe. Prepričan sem, da je 90% vseh učiteljev, profesorjev in drugih uradnikov v srcu strastno opozicionalnih, dolgotrajno občevanje z njimi mi je odkrilo, da to vsi vedó, pa vendar nimajo poguma in energije z združenimi močmi zrušiti ta zistem. V takih razmerah se ne more razviti s v o b o d n a umetnost, ne more napredovati, in zato je čudovito mnogo, kar je dosegla.

Pred kakimi petnajstimi leti se je vrnil Vlaho Bukovac iz Pariza domov in prišel v Zagreb, kakor stopi v prvi razred učitelj z abecednikom pod pazuo, iz katerega se vsi učenci nauče enakih črk, ki jih piše vsak malo po svoje. Bukovac je pa prinesel seboj kovčeg in v tem kovčegu umetnost, tako, kot so moderne stvari Jurija Šubica. S tem dobrim in solidnim, že malo ponošenim blagom so slikarji, kakor je bilo pač posameznemu vseč, oblekli svoje genije, se malo pokregali z gospodo, ki ni bila prav zadovoljna s to nepotrebno novotarijo, in na

(DALJE.)

prvi razstavi hrvaškega umetniškega društva je bila slikarska umetnost hrvaška že gotova. Bila je taka, kakršna je še danes, samo da je takrat še precej moderno blago tekom časa že malo obledelo. Čeprav je bilo med tem časom treba prišiti kak gumb ali prevezati kak trak, se je to izvršilo z dovoljenjem in na občo zadovoljnost občinstva in umetnikov. Torej ni čuda, če pri korporativnem nastopu deluje enotnost in mnogim celo imponira... Za kiparje, ki imajo manj odjemavcev in so maloštevilni, se pa občinstvo ni toliko menilo; razvijali so se vsak zase in si srečno ohranili individualnost ter prekosili slikarje. Vendar pa hrvaški umetnik v svojih delih nikdar ne zavriska in nikdar preglasno ne zastoka boleti, hrepenenja, ker se v salonu ne spodobi kazati svojih srčnih občutkov. Premagovanje pa človeka tudi enkrat umiri, tako da nazadnje postane skoro neobčutljiv in pozabi izražati strast in težave.

Preporoditelj in glavni reprezentant hrvaške umetnosti je Dalmatinec Vlaho Bukovac, edini po vsem jugoslovanskem svetu znani slikar, edini živeči akademični profesor — Jugoslovčan — in najboljši hrvaški figuralik, predvsem portretist. Čeprav izbira lepa telesa in zdrave obraze, je vendar strog realist, da pa mojstrsko riše in komponira, mi pri njem pač ni treba omeniti. Zato prijetni kolorit njegovih del sestoji ponajveč iz samo čistih in sočnatih modrih, rdečih, belih in redkeje zelenih barv v malo nijansah; posebno značilna so bela in osvetljena ozadja, kar so povzeli tudi njegovi mnogobrojni učenci Bužan in drugi. Očitalo se mu je med razstavo in posebno pozneje, ko je izložil v „Künstlerhausu“ nove stvari, zakaj

je v Belgrad poslal samo troje starejših in občeznanih del. Gotovo je premislil, zakaj je tako izbral. Njegova sladka in akademična „Patricijka“ je slikana še v Parizu, in s tem umetniško malovrednim delom je hotel pokazati, kako hitro se je povzpел od neznanega slikarja do umetnika zavesa zagrebskega gledišča, ki je raznesla njegovo ime po vseh jugoslovanskih zemljah, napravila ga popularnega in ustanovila njegovo slavo, — in kako hitro se je razvil iz šablonskega akademika do vrhunca svojega znanja, do umetnika in portretista, ki ustvarja taka dela kot je vseskozi izborni portret dr. Ive Maline. Znamenite Bukovčeve zavesa zagrebskega „Kazališta“ ne bom opisoval, ker je že vsak izobražen Slovenec imel priliko videti vsaj reprodukcijo, ne bom razlagal mogočne ideje, ki združuje dve cve-toči pomladi na hrvaškem književnem polju, niti risal njenih umetniških vrlin, opomnim naj pa, da ta zavesa ni samo velikanska rjuha, ki samo ovira pogled občinstva med akti na oder, kot so skoro vsi glediški zastorji, ampak da ta zavesa bolj vzgaja, bolj uči in navdušuje občinstvo, ter da jim nudi več vžitka kot marsikaka predstava na odru. Za idejo vpodobiti tako veličastno misel ravno na zastor največjega hrvaškega kulturnega zavoda, naj so mu Hrvatje ravno-tako hvaležni kot za njegovo umetnost, ki že vidno peša.

Izmed hrvaških slikarjev je Slovencem še najbolj znan svečenik-umetnik Celestin M. Medović, ki so ga napravile popularnega velike historijske kompozicije „Bakana“, „Sremski mučenci“, „Spletski zbor“ in „Prihod Hrvatov“. Te slike imajo vse lastnosti, za zadovoljijo široko občinstvo. Vsaka patetično deklamira kako dramatično zgodbo iz časov preganjanja prvih kristjanov ali pa iz slavne in davne, davne prošlosti hrvaške. Glejte, to je verna slika svetišča pogankega boga pijancev v Rimu, tak je bil trg oseški v plodnem Sremu, tu se zabava krvoločni Neron, tam umirajo Sremci „za krst časni i slobodu zlatnu“, to so istisniti portreti našega pradede Hrvata in njegovih hčera, tu

pa brani odločno Grigorije starodavne pravice milega našega jezika! Vse je, kakor je bilo v resnici, vsi kostumi so ravno taki, tako da so se zgodovinarji prepirali, ali se ni zmotil včasih za par let. Umetno komponirane slikovite skupine znanih oseb v starodavnih nošah in slavna zgodovina očara ljudstvo, da navdušeno hvali slikarja. Kadar zapusti to hvaležno in plodonosno polje ter slika večkrat malo sladko, a s harmoničnimi barvami in virtuosno tehniko nebeško milino, utešeno hrepenenje in plemenito gracioznost („Blažena devica“ in „Sv. Katarina“) in eleganco, zadovoljnost brezskrbnega življenja in ničemurnost („Rimljanka“ in št. 295.), ali pa kadar opeva samo lepoto krasnih ženskih (delikatna studija za „Kronanje Ladislava Neapolitanskega“), takrat postane slikar Medović dober psiholog in odličen umetnik. Historik je tudi na melanholični sliki staro-hrvaškega romantičnega pokopališča v Krmi.

Z Medovićem se večkrat imenuje Oto n Iveković, ki je poslal eno najboljših del na razstavi, znano sliko „Na kordonu“ z izvrstno pisanimi konji in še boljše slikano pokrajino v prekrasnem tonu. Nerazumljivo in skoro neverjetno se mi zdi, kako je mogel risar onih konj tako neusmiljeno zarisati kmete „Pred odborovo sejo“, kako je fini kolorist one pokrajine mogel nazadovati do takih neokusnih, popolnoma disharmoničnih in kričečih barv na ostalih slikah.

Prav simpatičen človek je Ivan Tišov, ki je naslikal peterodelni dekorativni panô „Slavonska idila“; razstavil ga je brez stranskih delov „Pričakovanje“ in „Prihod“. Motiv je vzet iz narodnega življenja: Ko solnce zahaja, plešejo po delu na polju dekleta v šarenih oblekah kolo „Uz gajdu“. Boljša je „Turkinja“, haremska krasotica, ki se v soparnem vzduhu zvija strasti na kipeči otomani. Tu pa uprav sirupasta sladkoba radi predmeta sliki koristi. Škoda, da Tišov, ki je znan akvarelist, ni razstavil več kot dvojice odličnih akvarelov!

Izložila pa ni ničesar najboljša hrvaška akvarelistica, izredno krepko čuteča koloristica finega okusa, gluhonema umetnica

Slava Raškaj. Troje njenih stvaric, a polovico manj „kičev“, in hrvaška razstava bi bila mnogo pridobila...

Razen Tišova slika tudi Joso Bužan narodne tipe z Dennerjevo natančnostjo v pestrih barvah na belo ozadje. Njegov je tudi portré Ilirca Ivana Trnskega, dičnega starine še iz onih časov, ko je Vraz pel po Zagrebu: „Oj, košutko crnooka...“; starčku se vidi, da je tudi on navdušeno popeval prelepo „Još nijedan Zagorec...“. Ta portré naj bi reproducirali za povesti Gjalskega iz Zagorja!

Bužanove „Seljakinje“ v profilu ne dosega zelo podobna Branimir Becićeva, ker je, kakor vodeni „dvorec“ Zore pl. Preradovičeve, popolnoma diletansko delo. Boljše so večerne pokrajine Branimirja Šenoe, Ferda Kovačevića in Dragana Melkusa; mnogo znaka je na njihovih v tonu slikanih pejzažih, a že motiv sam je nekoliko vzrok, da so sladki in posebno Melkusovi pasteli skoro mehkužni. Nasprotno so pa primorske pokrajine zelo nadarjenega in mnogo originalnejšega ter krepkejšega Tomislava Krizmana preveč trde, pogosto brez zraka in surove v barvah. To pa ni čudno, ker se bavi v prvi vrsti z rezanjem v les, in njegovi divni lesorezi pričajo, da se je v tej stroki, kateri je moderna pripomogla do nekdanje veljave in ki se je pri nas do sedaj popolnoma zanemarjala, — izpopolnil v resničnega in priznanja vrednega umetnika.

Vse omenjene pejzažiste pa visoko nadkrilujeta popolnoma različna slikarja obrežja in morja, Klement M. Crnčić in Emanuel Vidović. Prvi vživa čisti slani zrak, morje, solnce... Divi se veličanstvu miru, ki sega v neskončnost, in se klanja nebrzdani mogočnosti viharja; raduje se bujnopestrih, vednocvetočih južnih vrtov ter dvori šega-

vim in vročehrvnim Pepinam na solnčnih terasah. Emanuel pa vesla na večer med starodavnimi romantičnimi palačami, ki se tako mirno zrcalijo v ozkem Kanalu, sanjari in brenka na mandolino koprneče serenade; včasih pa odpre Danteja ali v pergament vezane elegije, ki so tako otožne, kot tam zunaj mrko zeleno morje, ki rosi topel dež... Življenja veseli Crnčić tudi spretno radira in riše duhovite karikature. Oba imenovana umetnika sta pokrajinarja v najboljšem pomenu besede.

Poleg imenovanih slikarjev je razstavil tudi Bela Čikoš pl. Stojadinović troje pokrajin, ki so zelo tako dobre kot mnogo številnejša njegova gladko slikana simboliistična dela. Z eno ali dvema bojama, ki se prelivata v vseh mogočih nijansah, dá duška svojemu silnemu občutju in ustvarja umetnine, ki gledavcu sugerirajo isto razpoloženje. V mistično fosforujočem sijaju tavajo v silnem obupu z dolgimi haljami odete devotke krog visokega kamenitega žrtvenika, kjer leži mrtva „Nedolžnost“; rdeča zarja na obzorju svedoči, da je zašlo solnce, ki za te deklice ne bo izšlo nikdar več... Na drugi sliki inspirira Atena z božanskim poljubom zamaknjeno Psiho.

Čikoša nikakor ne dosega Josip Bauer, ki slika podobicam v spomin na prvo sveto obhajilo podobne stvari. Še bolj mehkužen in že zoprno sladak je Robert Auer na svoji „Kraljici rož“ in dveh šablonskih dekorativnih panoih. Med temi ideali umetnosti postarnih gospodičen so častna izjema nežne „Priateljice“. Josip in Marija Bauer se uspešno bavita z izdelovanjem nakita v emailu, filigranu in drugih podobnih tehnikah v modernem slogu. Stvari so ljubke („Mati in dete“), a ne posebno originalne in zaostajajo za Bruno Bauerjevimi načrti modernega nakita. (DALJE.)

